

Економіка. Проблеми економічного становлення

УДК 338.43:[631.11:005.93](045)

Величко О.В.

канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства ім. проф. І.П. Романенка
Національного університету біоресурсів і природокористування України

Механізм формування економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств

Забезпечення рентабельного сільськогосподарського виробництва залежить від наявності, ефективності використання і формування економічного потенціалу аграрних підприємств. В статті здійснено аналіз динаміки зміни економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств Київської області. Розроблено механізм формування економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств, що є циклічною системою, яка після проходження кожного циклу виходить на новий рівень господарювання, за рахунок аналізу та усунення недоліків попереднього функціонування.

Ключові слова: економічний потенціал, ресурси, механізм, формування, ефективність, використання, сільськогосподарські підприємства

Ринкові умови діяльності вимагають прийняття оптимальних управлінських рішень щодо визначення обсягів виробництва, обрання цільових ринків реалізації продукції, що передбачає ефективне використання усіх видів ресурсів підприємства, їх оптимальну структуру, від яких залежить фінансовий стан підприємства. У цих умовах зростає роль аналізу використання та формування економічного потенціалу аграрних підприємств.

Діючий в аграрній сфері господарський механізм не створив такі економічні умови, які б орієнтували працівників на підвищення продуктивності праці, зростання якості продукції та її конкурентоспроможності. У зв'язку з цим все більшої актуальності набувають питання формування та ефективного використання економічного потенціалу підприємств з метою підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та національної економіки в цілому. Саме науково-теоретична та практична значимість указаних проблем обумовила актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування, розвитку та ефективного використання економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств досліджувалась такими відомими вченими-економістами: В.Г. Андрійчуком, О.А. Бугуцьким, П.І. Гайдучким, О.В. Крисальним, І.І. Лукиновим, В.Я. Месель-Веселяком, В.Н. Нелепом, Б.Й. Пасхавером, П.Т. Саблуком, А.М. Стельмашуком, В.М. Трегобчуком та багатьма іншими. Наявність дискусійних проблем, а також об'єктивна необхідність визначення головних чинників ефективного формування та використання економічного потенціалу аграрних підприємств обумовили вибір теми дослідження.

© Величко О.В., 2014

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і методичних аспектів механізму формування економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств, який сприятиме як підвищенню ефективності використання всіх видів ресурсів, так і прибутковості підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розвиток ринкової економіки, нестабільність зовнішнього середовища, реформування відносин власності, нераціональний розподіл, неефективне використання наявних економічних ресурсів, загострення суперечностей розвитку продуктивних сил та виробничих відносин висувають на перший план необхідність підвищення ефективності використання потенціалу підприємств.

Однією з передумов ефективного господарювання аграрних підприємств є їх економічний потенціал. У сільському господарстві останніми роками спостерігається зниження обсягів виробництва основних видів продукції рослинництва і тваринництва, посилюється деградація земель через високу освоєність земельного фонду та екстенсивне використання продуктивних угідь. Майже повністю зупинилося відтворення та оновлення матеріально-технічної бази АПК. Трудовий аграрний потенціал також використовується досить неефективно. Кризові процеси мають негативний вплив на розвиток соціальної сфери села, на забезпечення нормального життєвого рівня населення. Ринки ресурсів залишаються непрозорими, не функціонують легальні посередницькі механізми, недостатнім є діяльність управлінських структур у визначенні пріоритетних напрямків розвитку АПК.

У більшості аграрних підприємств формування економічного потенціалу відбувається досить неорганізовано, без урахування напрямку та умов діяльності. Для них характерно кількісні, якісні та структурні диспропорції в забезпеченості ресурсами, і як наслідок, спостерігаємо низьку платоспроможність даних суб'єктів господарювання. Підприємству важливо мати необхідну, а інколи й максимальну, величину економічного потенціалу, яка б забезпечувала безперерйну його діяльність. З цієї метою необхідно постійно здійснювати контроль величини і способів ефективного використання наявних ресурсів, обґрунтовано підходити до раціонального їх формування.

Економічний потенціал підприємства – це здатність підприємства забезпечити отримання стабільного прибутку на основі задоволення потреб споживачів, за внутрішніх та зовнішніх обмежень з урахуванням можливості розвитку підприємства [2]. Підприємства використовують власний економічний потенціал як інструмент адаптаційного процесу, завдяки якому можливо вчасно відреагувати на негативний вплив середовища. Причому, особливий акцент варто зробити на понятті «активне пристосування», з тієї причини, що ефективно працювати у мінливому середовищі можна лише обравши тактику інтенсивного розвитку, а не тактику виживання.

Економічний потенціал відображає інституціональний рівень підприємства. На цьому рівні відбувається формування і розподіл прибутку, здійснюється інвестиційна та фінансова діяльність, а також управління постачанням ресурсів, виробництвом та збутом продукції.

Економічний потенціал аграрного підприємства представляє собою сукупність земельних, матеріально-технічних, трудових, фінансових, нематеріальних ресурсів, включаючи здатність працівників підприємства використовувати ефективно дані ресурси для досягнення стратегічних та поточних цілей сільськогосподарських підприємств. З самого трактування даного поняття випливає його багатокomпонентність. Крім зазначених, до його складу входять ще й такі складові, як: мінеральні, водні, лісові та інші ресурси.

Ресурси аграрної сфери залежно від їх походження поділяють на дві групи: первинні ресурси – ті, що створені природою незалежно від волі та бажання людини, але використовуються в суспільному виробництві; вторинні – це продукти процесу виробництва, які прямо чи опосередковано використовуються у виробництві матеріальних благ. До першої групи віднесено земельні та трудові ресурси, до другої – основні й оборотні матеріальні засоби, фінансові й інформаційні ресурси [3]. Доведено, що в сучасних умовах становлення ринкових відносин, в аграрному секторі, незалежно від форм власності на засоби виробництва, структуру аграрного ресурсного потенціалу визначає не співвідношення фізичних обсягів наявних ресурсів, а частка їх сукупних властивостей у загальній величині потенціалу як окремих господарств, так і галузі в цілому.

Недостатня забезпеченість хоча б одним з ресурсів створює певні труднощі у виробничій діяльності підприємства. Ефективність використання економічного потенціалу, насамперед, залежить від системи факторів, які певним чином впливають на нього. В такій

системі розрізняють економічні, організаційні й технологічні фактори впливу. Так, економічні включають інвестиційну, податкову, фінансово-кредитну політику щодо аграрного виробництва. До організаційних факторів належать [7-8]: форми власності, структура управління, система відповідальності та зацікавленості у результатах виробництва. До факторів технологічного впливу відносять: технології виробництва продукції, кількісне та якісне забезпечення аграрного виробництва матеріально-технічними засобами, технологічна дисципліна якісного і своєчасного виконання робіт.

Розглянемо динаміку зміни економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств Київської області за допомогою даних таблиці 1.

Таблиця 1

**Економічний потенціал сільськогосподарських підприємств
Київської області***

Показник	Рік				2012 р. до 2009 р.:	
	2009	2010	2011	2012	абсолютне відхилення, (+, -)	відносне відхилення, %
Кількість підприємств, од.	520	516	541	525	5	101,0
Площа сільськогосподарських угідь у користуванні, тис. га	918,9	916,0	946,8	984,1	65	107,1
у т. ч. на одне підприємство, га	1767	1775	1750	1874	107	106,1
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільгоспвиробництві, тис. осіб	40326	40448	38136	37491	-2835	93,0
у т. ч. на одне підприємство, осіб	78	78	70	71	-6	92,1
Землезабезпеченість 1 працівника, га	22,8	22,6	24,8	26,2	3	115,2
Трактори, тис. шт.	9,3	8,6	8	8,3	-1	89,2
у т. ч. на 1000 га ріллі, шт.	11	10	9	10	-1	90,9
зернозбиральні комбайни	1823	1643	1537	1612	-211	88,4
у розрахунку на 1000 га	4	5	5	6	2	150,0
Внесено мінеральних добрив, тис. ц діючої речовини	460,7	574,5	662,3	695,3	235	150,9
на 1 га посівної площі, кг	57	71	78	81	24	142,1

Розраховано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Київської області за 2012 р. (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [4].

* Підприємства, що ведуть бухгалтерський облік у повному обсязі.

Аналізуючи дані табл. 1 варто відмітити, за 2009-2012 рр. кількість аграрних підприємств у Київській області збільшилася на 5 одиниць (1%). При цьому площа сільськогосподарських угідь у користуванні одного підприємства збільшилася на 65 га (7,1%) і у 2012 р. становила 984,1 га, середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві зменшилася на 7% до 37491 тис. осіб, у тому числі на одне підприємство – 71 особу. За досліджуваний період забезпеченість сільськогосподарських підприємств тракторами зменшилася з 9,3 тис. шт. до 8,3 тис. шт., що негативно впливає на ефективність використання економічного потенціалу аграрних підприємств.

Таким чином, можна стверджувати, що в аграрних підприємствах Київської області зростає величина матеріально-технічного забезпечення, при цьому кількість зайнятих працівників має стійку тенденцію до зменшення, що негативно впливає на величину трудового потенціалу.

Формування економічного потенціалу відбувається як процес ідентифікації та створення напрямків підприємницьких можливостей, його структуризації й побудови певних організаційних форм для стабільного розвитку та ефективного ресурсного відтворення. Використання економічного потенціалу підприємства відбувається як процес залучення у роботу ресурсів, виявлених під час формування економічного потенціалу. Відтворення

економічного потенціалу підприємства орієнтовано на постійне поновлення виробництва продукції з меншою ресурсоемністю та вищою якістю продукції, що є необхідною складовою загальної структури економічного потенціалу підприємства [6].

Отже, вирішальним напрямком підвищення ефективності аграрного виробництва в умовах його інтенсифікації є раціональне формування та використання наявного економічного потенціалу підприємства.

Варто зазначити, що на початковому етапі формування економічного потенціалу підприємству необхідно оцінити вплив макро- та мікросередовища, можливості і загрози (рис. 1).

Рис. 1. Механізм формування економічного потенціалу сільськогосподарського підприємства.

На основі проведеної діагностики сформувані цілі, завдання та місія підприємства, без яких не можливе довгострокове функціонування підприємства на ринку. Для забезпечення реалізації місії підприємства, необхідно сформувані ресурсну базу, на основі якої відбувається процес виробництва. При цьому попередньо розробляється виробнича програма підприємства, яка містить натуральні та вартісні показники виробництва кожного підрозділу підприємства з урахуванням плану реалізації, зобов'язань по договорах, а також державного замовлення. Після реалізації продукції та отримання прибутку, підприємство аналізує отримані результати, виявляє недоліки та резерви, і на основі цього формує нові цілі і завдання для забезпечення більш ефективного функціонування [1].

Таким чином, механізм формування економічного потенціалу підприємства є циклічною системою, яка після проходження кожного циклу виходить на новий рівень господарювання, за рахунок аналізу та усунення недоліків попереднього функціонування.

У зв'язку з тим, що формування економічного потенціалу підприємства є складним динамічним процесом, орієнтованим на максимальну взаємодію з зовнішнім середовищем і забезпечення високої якості реалізації, важливо визначити, які саме чинники обумовлюють розвиток його елементів і впливають на їх збалансованість.

До зовнішніх чинників відносяться економічні, соціальні, політичні, юридичні умови, вплив яких визначається обмежувальними або стимулюючими заходами з боку різних державних органів, банків, інвестиційних компаній, суспільних груп, політичних сил. Такими заходами, як правило, виступають податкові, відсоткові ставки, законодавчі, етичні, суспільні норми.

Крім того, важливим зовнішнім чинником є також ринкові умови на вході (умови конкуренції на ринках ресурсів) і виході із системи (умови конкуренції безпосередньо у галузі). Перший чинник пов'язаний з вартістю забезпечення кожного елемента потенціалу ресурсами, яка є альтернативною вартістю цих ресурсів, тобто цінністю тих альтернативних можливостей, від яких довелося відмовитися через спрямування ресурсів у той, а не інший елемент потенціалу з метою отримання максимального ефекту. Другий чинник означає, що для завоювання міцних ринкових позицій потенціал підприємства повинен відповідати конкурентним властивостям продукції (ціні, якості, іншим характеристикам). Так, за умов посилення конкуренції підприємство повинне сфокусувати свої зусилля на максимальній реалізації наявного потенціалу та його розвитку за рахунок своєчасного виявлення слабких позицій конкурентів. Інновації з боку конкурентів вимагають, як правило, адекватного реагування шляхом створення та реалізації нових можливостей.

До внутрішніх чинників відносяться, насамперед, стратегія підприємства, для реалізації якої формується потенціал, досвід і навички управлінців, необхідні для реалізації намічених планів, принципи організації та ведення господарської діяльності, якими керують на підприємстві, моральні цінності та амбіції керівників, а також загальноприйняті в рамках підприємства цінності та культура [5].

Рішення щодо формування потенціалу орієнтовані на майбутнє і тому базуються на попередніх умовах розвитку релевантних чинників, тобто певних передумовах. Особливе значення мають передумови, які визначаються потребами споживачів і впливають на якість «виходу», пріоритет якого в процесі формування потенціалу був визначений вище. Крім того, дуже важливі передумови пов'язані з конкурентами, тому що ресурсний потенціал підприємства втрачає свою цінність саме під їх тиском. Також мають бути враховані і внутрішні передумови, пов'язані з загальноприйнятими настановами всередині підприємства.

Розвиток аграрного економічного потенціалу відбувається шляхом розв'язання як зовнішніх по відношенню до нього, так і внутрішніх суперечностей. Останні є головними і виникають, наприклад, у силу різних темпів зміни забезпеченості галузі земельними, матеріальними і трудовими ресурсами, що призводить до порушення їх пропорційності. Крім того, якісні характеристики елементів потенціалу суттєво змінюються у процесі розвитку, що в умовах застосування різноманітних ресурсів створює «вузькі місця» на межі взаємодії ресурсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, економічний потенціал підприємства – це властивість підприємства забезпечити отримання максимального рівня стабільного прибутку на основі задоволення потреб споживачів, за існуючих обмежень з урахуванням здатності підприємства до розвитку. Підприємства використовують власний економічний потенціал як інструмент адаптаційного процесу, завдяки якому можливо вчасно відреагувати на негативний вплив середовища.

Формування економічного потенціалу має відбуватися у певній послідовності, починаючи з оцінки впливу макро- та мікросередовища. У даному випадку потрібно знайти найвигідніші у виробництві та реалізації види продукції та оцінити суспільну зацікавленість її виробництва. Таким чином, може бути здійснений вибір виду діяльності та продукції, що буде вироблятися. Механізм формування економічного потенціалу підприємства є циклічною системою, яка після проходження кожного циклу виходить на новий рівень господарювання, за рахунок аналізу та усунення недоліків попереднього функціонування.

Література:

1. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку / О.В. Березін, О.Д. Плотник. – Полтава: Інтер Графіка, 2012. – 221 с.
2. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління / Є. В. Лапін // Вісник СумДУ. Серія: Економіка. – Т. 2. – 2007. – № 1. – С. 63-71.

3. Лагун М. І. Економічний потенціал як основа розвитку бізнесу / М. І. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 5. – С. 77 – 82.
4. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Київської області за 2012 р. Форма № 50-сг (річна). Державна служба статистики України.
5. Плотник О. Д. Техніко-технологічні аспекти формування потенціалу аграрних підприємств / О. Д. Плотник // Вісник Степу. Науковий збірник. – Вип. 7. – Кіровоград: КОД, 2010. – С. 282 – 286.
6. Тарасенко І. О. Оцінювання економічного потенціалу підприємств в контексті сталого розвитку / І. О. Тарасенко // Легка промисловість. – 2009. – № 4. – С. 40-43.
7. Шевченко-Марсель В. І. Економічний потенціал регіону: суть та особливості процесу регулювання у ринкових умовах / В. І. Шевченко-Марсель // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми розвитку виробництва регіону: щорічник наукових праць / М. І. Долішній та інші. – Львів: НАН України, 2001. – С. 85-96.
8. Шиковець К. О. Теоретико-методологічні основи моделювання управління економічним розвитком підприємством / К. О. Шиковець // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 162-167.

Величко О.В., канд. экон. наук, доцент кафедры экономики предприятия им. проф. И.Н. Романенко Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Механизм формирования экономического потенциала сельскохозяйственных предприятий. Обеспечение рентабельного сельскохозяйственного производства зависит от наличия, эффективности использования и формирования экономического потенциала аграрных предприятий. В статье осуществлен анализ динамики изменения экономического потенциала сельскохозяйственных предприятий Киевской области. Разработан механизм формирования экономического потенциала сельскохозяйственных предприятий, которые являются циклической системой, которая после прохождения каждого цикла выходит на новый уровень ведения хозяйства, за счет анализа и устранения недостатков предыдущего функционирования.

Ключевые слова: экономический потенциал, ресурсы, механизм, формирование, эффективность, использование, сельскохозяйственные предприятия

Velichko O.V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Chair of Economics of Enterprise named after prof. I.N. Romanenko, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Mechanism of formation of the economic potential of agricultural enterprises. Ensuring profitable agricultural production and improving food security depend on the availability, efficiency and the formation of the economic potential of agricultural enterprises. The article analyzes the dynamics of the economic potential of agricultural enterprises of Kyiv region. The mechanism of formation of the economic potential of the farm, which is a cyclic system which after the passage of one cycle goes to a new level of economic activity, by analyzing and avoiding deficiencies of the previous operation.

Key words: economic potential, resources, mechanism of formation, efficiency, usage, agricultural enterprises.